ZABORAVLJENI RAT 1914. - 1918.

MUZEJ GRADA CRIKVENICE

Zaboravljeni rat
1914. - 1918.

CIP zapis dostupan je u računalnom katalogu Sveučilišne knjižnice Rijeka pod brojem 130603049.
ISBN 978-953-56521-5-1

Muzej Grada Crikvenice

Zaboravljeni rat

1914. - 1918.

Crikvenica, 2015.

Izložba

Organizator	Muzej Grada Crikvenice
Za organizatora	Silvija Huljina
Autorica izložbe	Tea Rosić
Stručni suradnici	Željko Bistrović, Slavko Matejčić, Ivo Mileusnić, Nedeljko Vidović, Stjepan Špalj
Oblikovanje postava	Tea Rosić
Fotografije	Miroslav Matejčić, Željko Bistrović Hrvatski povijesni muzej, Zagreb; Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Povijesni i pomorski muzej Istre, Pula
Film	Dokumentarni film Österreichischer Rundfunka (ORF-a) *Car Franjo Josip i Prvi svjetski rat* u obradi Hrvatske radiotelevizije
Glazba	Ludwig van Beethoven, *Mjesečeva sonata*
Lektura	Diana Greblički-Miculinić
Grafičko oblikovanje	Bojan Crnić
Dizajn plakata	Bojan Crnić
Izvedba postava	Goran Pilaš, stolarija, Izrada reklama Pruša, Obrt Elektroinstalater, Obrt Nedeljko
Izloške ustupili	Hrvatski povijesni muzej, Jadran d.d. Crikvenica, Muzej za umjetnost i obrt, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka, Povijesni i pomorski muzej Istre, Tomo Barac, Katica Barbarić, Nada Brnjac, Ivana Car, Jasna Gobić, Branko Hrelja, Ružica Hreljac, Ilonka Ivančić, Mirjana Katnić, Dora Klement, Smiljka Košuljandić, Bruno Lončarić, Željko Malinar, Zdenka Manestar, Damir Marković, Tomislav Marušić, Stjepan Marušić, Slavko Matejčić, Ivo Mileusnić, Nevenka Pelić, Ankica Pravdica, Anica Pričard, Anđelka Radil, Jasminka Rukavina, Nikola Sabljar, Sanja Škrgatić, Mandica Tabako, Anica Tomašević, Miljenko Uremović, Marijeta Veljačić, Nedeljko Vidović, Ivanka Vukas, Ana Vukelić (zahvaljujemo)
Predmete darovali Muzeju Grada Crikvenice	Branko Blažičević, Nada Brnjac, Miranda Dorić, Tanja Malovoz, Nedeljko Vidović

Izložba je bila postavljena od 17. listopada 2014. do 31. siječnja 2015.

Izložba je financirana sredstvima Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Grada Crikvenice.

Katalog

Nakladnik	Muzej Grada Crikvenice
Za nakladnika	Silvija Huljina
Urednica kataloga	Tea Rosić
Autori uvodnih tekstova	Željko Bistrović, Tea Rosić, Davor Ružić, Stjepan Špalj, Nikola Tominac
Autori kataloških jedinica	Ž. B. – Željko Bistrović J. B. M. – mr. sci. Jelena Borošak Marijanović D. B. – Dora Bošković M.B.R. - Matea Brstilo Rešetar E. J. – Ela Jurdana I.M. - Ivo Mileusnić A.P. - Ankica Pandžić D. P. Č. – mr. sci. Dubravka Peić Čaldarović B. P. – Boris Prister T. R. – Tea Rosić
Priprema rukopisa za grafičko oblikovanje	Tea Rosić, Silvija Huljina
Lektura	Diana Greblički-Miculinić
Fotografije	Miroslav Matejčić Arhiv Geofizičkog odsjeka Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb; Muzj Grada Crikvenice; Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb; Povijesni i pomorski muzej Istre, Pula; Prirodoslovni muzej Rijeka
Naslovnica	Ivan Papić iz Grižana u rovu , Istočno bojište, 1916., ustupila Ivanka Vukas.
Dizajn	Bojan Crnić
Tisak	Tiskara *Zambelli*, Rijeka
Naklada	300 primjeraka
Zahvale	Centar za kulturu Dr. Ivan Konstrenčić, Crescat d.o.o., DVD Crikvenica, Društvo Crikveničana, Gradska knjižnica Crikvenica – ogranak Selce, JVP Crikvenica, Milman d.o.o., Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Pilana Breze, Policijska postaja Crikvenica Natalija Bajs, Jelena Borošak-Marijanović, Teo Buljević, Lana Ćosić, Kristian Gotić, Đurđica Ivančić Dusper, Drago Ivandić, Marin Jurčić, Hrvoje Kalafatić, Luka Kazimović, Ana Konestra, Bruno Kosagov, Lucija Kružić, Tanja Malovoz, Ivica Manestar, Zvonko Milićević, Luka Modrić, Božidar Novaković, Ivanka Pavlić, Goranka Rosić, Nina Rukavina, Davor Ružić, Martina Slavnić, Nedeljko Vidović, Vera Zdravković Poseba zahvala ustanovama, instuticijama i televizijskim kućama bez čije suglasnosti ne bi bilo moguće prikazati film *Car Franjo Josip i Prvi svjetski rat*: Chronos Media GmbH, Eye Film Instituut Nederland, HRT, Instituto Luce – Cinecitta s.r.l., Jugoslavenska kinoteka, Narodni Filmovy Archiv Česka Republika, ORF, Österreichiches Filmmuseum, Russian State Archives of Film & Photo Documents (RGAKFD) Krasnogorsk, The Wellcome Trust Limited, Transit-Film GmbH, Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Ruskoj Federaciji

Katalog je financiran sredstvima Grada Crikvenice.

Predgovor

U povodu stote obljetnice početka Prvoga svjetskog rata, koja se 2014. godine počela obilježavati na nacionalnoj i europskoj razini, i Muzej Grada Crikvenice uključuje se u obilježavanje događaja koji je trajno izmijenio sliku Europe, ali i svijeta. Niz kulturnih, znanstvenih i umjetničkih događaja kojima se Hrvatska priključila europskom i svjetskom obilježavanju stogodišnjice Prvoga svjetskoga rata, a koje je poduprlo ili je u njihovu organizaciju uključeno Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, čini i izložba Muzeja Grada Crikvenice ***Zaboravljeni rat 1914. – 1918.***

Prvi svjetski rat bio je prvi globalni sukob s dalekosežnim posljedicama za čitav svijet; vojna djelovanja obiju strana izazvala su do tada nezamislive ljudske gubitke, materijalnu štetu na područjima izravno zahvaćenima ratom, ali i privredni kolaps pozadine. Unatoč svim strahotama koje je Prvi svjetski rat ostavio iza sebe, ta ratna zbivanja, prilike i život ljudi ostali su pomalo zaboravljeni i u sjeni Drugoga svjetskog rata, ali i brojnih tragičnih događaja u 20. stoljeću.

Kako je taj sukob utjecao na život i prilike ljudi crikveničkog i vinodolskoga kraja, moglo se vidjeti na izložbi *Zaboravljeni rat 1914. – 1918.* Iako je ovaj kraj bio pošteđen izravnih ratnih sukoba i razaranja, brojni su sugrađani odlazili na bojišta, a oni koji su ostali susretali su se s gladi i neimaštinom. Bio je to kraj „svijeta“ što su ga poznavali i kraj Monarhije unutar koje su do tada živjeli. Izložba je nastala uz veliku pomoć brojnih pojedinaca koji su u svojem obiteljskom nasljeđu pronašli vrijedne fotografije i dokumente te različitu građu, na temelju kojih se stvorila slika ratnih godina Crikvenice i Vinodola. Tako je priča o „Velikom ratu“ ispričana kroz živote naših nekadašnjih sugrađana, a ljudske žrtve i tragične sudbine dobile su svoje ime.

Bez pomoći Ministarstva kulture Republike Hrvatske, Grada Crikvenice, brojnih kulturnih ustanova i institucija te pojedinaca ova se izložba ne bi mogla realizirati.

U želji da izložba ne bude zaboravljena kada se svi izloženi predmeti vrate vlasnicima, a njihovo mjesto zauzmu neki novi, Muzej Grada Crikvenice izdao je i katalog izložbe, kao trajni podsjetnik na spomenutu izložbu.

Silvija Huljina

Sadržaj

Posveta novog zvona župne crkve svetoga Martina u Grižanama, 1925., Muzej Grada Crikvenice

Željko Bistrović

Rekvizicija zvona

Tijekom Prvoga svjetskog rata na području tadašnje Austro-Ugarske Monarhije za ratne su potrebe lijevanja topova i streljiva sustavno oduzimana crkvena zvona. Okolnosti i detalji rekvizicije do sada su posebno razmatrani u Bulićevu i Hoffilerovu radu koji su o ovoj temi najinformativniji.[1] U razdoblju između 1915. i 1916. godine odlukama Carskoga i kraljevskog ministarstva rata (*K.u.k. Kriegsminister*) u Monarhiji su se morala u ratne svrhe rekvirirati prvotno sva, a kasnije samo zvona nastala nakon 1700. godine. Prva naredba Ministarstva rata o rekviziciji izdana je 21. svibnja 1915., a prvo skidanje zvona započelo je početkom srpnja 1916. Rekvizicija se provodila u dva navrata. U prvom je navratu oduzeto oko dvije trećine sveukupne količine zvonovine, a skidana su tzv. „suvišna" zvona za koja nije dana odšteta. U drugom je navratu provedena stroža rekvizicija u kojoj je za 1 kg zvonovine dana odšteta od 4 krune. U ovom su navratu pošteđena samo zvona koja su pokrajinski konzervatorski uredi označili kao vrijedna čuvanja, a prema provedbenim odredbama Carskoga i kraljevskog središnjeg povjerenstva za proučavanje i zaštitu umjetničkih i povijesnih spomenika (*K.u.k. Zentral-Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale*).

Akciju prikupljanja zvona vodila su vojna zapovjedništva, no važnu ulogu u njoj imalo je Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu koje ju je provodilo svojim naredbama preko svojih pokrajinskih namjesništava. Tim se naredbama u početku formalno izbjeglo imenovanje ovog procesa kao prisilne rekvizicije jer su se zvona trebala preuzimati putem slobodnog ugovora uz primjerenu nadoknadu, a ne prema zakonu o ratnim davanjima iz 1912. godine.[2] No druga je rekvizicija provedena prema navedenom zakonu, a na osnovi naredbe Ministarstva za zemaljsku obranu (*Ministerium für Landesverteidigung*) objavljene 22. svibnja 1917. Biskupski ordinarijati i episkopski konzistoriji bili su pozvani da sastave popise svih zvona kako bi se iz rekvizicije izostavila ona umjetnički i povijesno vrednija. No u praksi se događalo da se župnici nisu htjeli odvojiti od onih novijih i boljega zvuka pa bi umjesto njih ustupili ona koja su se trebala sačuvati. Naredbama je propisano i to da se za zvona koja su imala natpise ili ukrase izrade kalkografije ili fotografije. Zbog opsežnog posla povezanog s troškovima puta predstavnici pokrajinskih konzervatorskih odjela mogli su zvona pregledati i izlučiti ona vrednija u za to određenim sabiralištima.

Područje današnje Hrvatske tada je bilo podijeljeno u tri regije u kojima su postojale zasebne komisije koje su komunicirale s biskupijama i župnim uredima u cilju izlučivanja umjetnički i povijesno vrednijih zvona. Za Istru, Krk, Cres i slovensko primorje (tj. nekadašnji *Küstenland*)

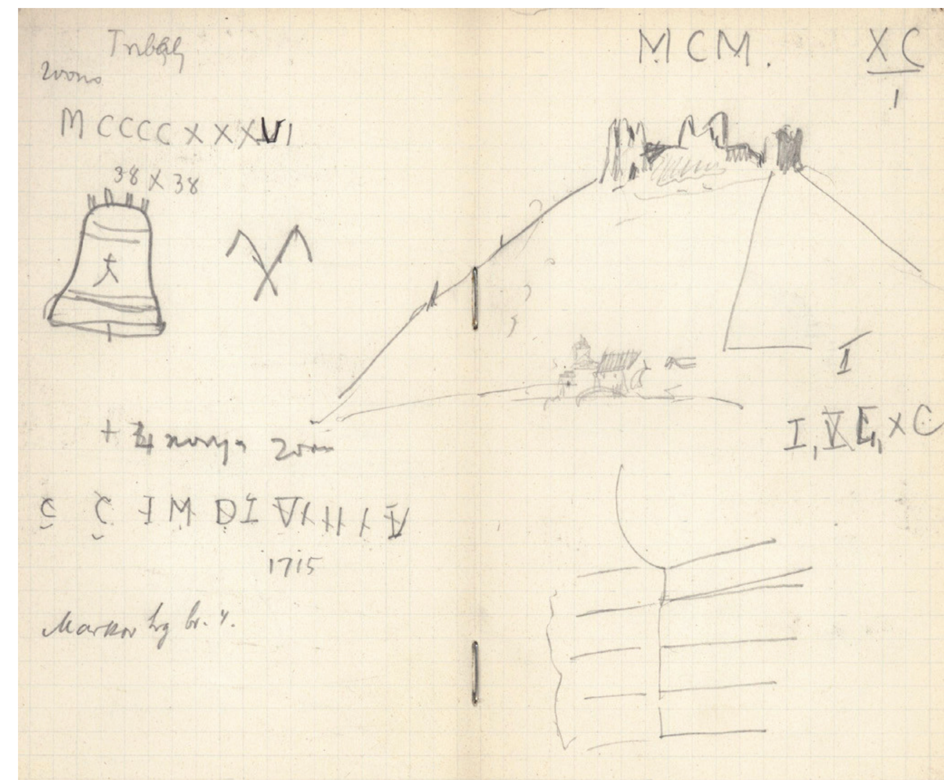
bio je zadužen konzervator Anton Gnirs. On je popisao sva zvona iz ove regije i kataloški ih obradio u monografiji *Alte und neue Kirchenglocken,* najopsežnijem djelu hrvatske kampanologije.[3] Nažalost, Gnirs nije sačinio popis zvona na terenu, već u Ljubljani gdje se nalazio sabirni centar. Ondje je Maksa Samassu, zadnjega aktivnog pripadnik poznate ljubljanske zvonoljevačke obitelji, austrougarska vojska angažirala za pretapanje rekviriranih zvona. Nekoliko zvona iz navedenoga kataloga i danas se nalazi u Istri, no ne znaju se okolnosti njihova povratka. U Metropolitan museum of Art u New Yorku nalazi se zvono podrijetlom iz Ližnjana za koje je navedeno da je nabavljeno iz zbirke Samassa.[4] Ovaj nas podatak navodi na zaključak da su navedena zvona preživjela možda upravo zahvaljujući navedenom zvonoljevaču.

Na području Dalmacije postupak rekvizicije nadgledao je mons. Frane Bulić. U Dalmaciji je postojalo osam sabirnih centara. U Dubrovniku, Grudama, Metkoviću i Zeleniku zvona je pregledavao Božo Cvjetković, u Zadru Josip Bersa, u Splitu, Šibeniku i Kninu Bulić. Iz ovih su centara zvona transportirana u Slavonski Brod kamo je osobno odlazio Bulić.[5] Na više mjesta u svojem radu Bulić upozorava na nespretnosti prilikom provođenja rekvizicije zbog kojih su stradala i zvona koja su se trebala sačuvati. Tako je skidanje zvona počelo obavljati Vojno zapovjedništvo iz Mostara u Kotorskome i Dubrovačkom kotaru bez obavještavanja Pokrajinskoga konzervatorskog ureda. Sveukupno je rekvirirano oko 1500 dalmatinskih zvona od kojih je oko 150 bilo isključeno iz rekvizicije „u svrhe liturgične i znanstvene".

Za područje uže Hrvatske i Slavonije, kojima je pripadalo i područje tadašnjeg Vinodola, o rekviriranim se zvonima brinulo „Zemaljsko povjerenstvo za čuvanje umjetnih i historičnih spomenika u kraljevinama Hrvatske i Slavonije". Ovo je povjerenstvo 11. veljače 1916. sastavilo program zaštite zvona kojim je trebalo popisati i izmjeriti sva zvona te sačuvati sva velika zvona, ona s gotičkim i nečitkim natpisima, od kulturnoga i povijesnog značenja te s umjetničkim ornamentima.[6] Akcije povjerenstva vodio je Viktor Hoffiller koji je u svim sabirnim centrima provodio stručni pregled zvona prije nego što su bila odvezena. On je prikupio i opsežnu dokumentaciju o zvonima od koje je namjeravao načiniti monografiju.[7] U poslu fotografiranja najviše je bio angažiran Vladimir Tkalčić. Sabirni centri postojali su u Sisku, Čakovcu, Gyékényesu, Zagrebu, Karlovcu, Slavonskom Brodu, Osijeku, Inđiji, Vinkovcima i u Rijeci. Akciju prikupljanja zvona vodilo je Vojno zapovjedništvo u Zagrebu. Na riječkom području, kojem je pripadao i Vinodol, zvona je skidala tvrtka Widman sa Sušaka. Do 4. studenog 1916. iz Zagreba je, prema izvještaju *Zentraltransportleitunga* iz Beča, odvezeno 158.905 kg zvonovine. Hoffiller je pregledao oko 3000 zvona. Od točno stotinu vagona nije pregledano tek oko pet. Osobno je odlazio u Budimpeštu te u tvornicu Nagyteteny-Diosd da u posljednji čas spasi neka važnija zvona jer su bila upućena u krivom smjeru. Njegovom je snalažljivošću godine 1917. vraćeno 18 zvona koja su imala svojstva spomenika kulture.[8] Oko 80 spašenih zvona danas se nalazi u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu.

Sačuvana zvona u Vinodolu i njihova kulturno-povijesna vrijednost

Ovom smo izložbom posvetili pažnju najstarijim evidentiranim i sačuvanim zvonima užega, zemljopisno određenog područja Vinodolske doline. Potpuna obrada svih zvona u ovom trenutku zahtjevan je posao koji nadilazi mogućnosti ove izložbe. Najstarija, gotička zvona zaokružena su cjelina koja se od kasnijih razlikuje brojnim odlikama, od tehnologije lijevanja, karakterističnog oblikovanja

35. Gjuro Szabo, Skice iz terenskih bilješki, Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture, Zagreb

izdužena, kruškolikog oblika te umjetničke obrade i natpisa. Već Ivan Kukuljević Sakcinski evidentira neka od vinodolskih zvona koja su na sebi nosila srednjovjekovne natpise.[9] U svojim terenskim bilježnicama zvona bilježi i Gjuro Szabo koji je također prepisivao nacrte i skicirao zvona.[10] Arhiv Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu čuva opsežnu dokumentaciju, popise i opise zvona koje su načinili župnici te korespondenciju između „Zemaljskog povjerenstva za čuvanje umjetnih i historičnih spomenika u kraljevinama Hrvatske i Slavonije" i župnika.

U Muzeju za umjetnost i obrt sačuvano je šest vinodolskih zvona. Od gotičkih se u stalnom postavu nalaze dva.

36. Zvono iz crkve svetoga Stjepana u Driveniku, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

37. Zvono u crkvi svetoga Dujma u Driveniku

Zvono iz 1489. nalazilo se na zvoniku crkve Blažene Djevice Marije u Belgradu, a opisuju ga i Kukuljević i Szabo. Drugo izloženo zvono potječe s kapele svetog Stjepana u Driveniku. Ono je jedino vinodolsko zvono koje je potpisano. Izlio ga je majstor Vivencius u 14. stoljeću. On je vjerojatno sin Nikole, također venecijanskog zvonoljevača. Osim driveničkog izlio je i zvona za crkvu svete Trojice u Kastvu (1341.) i Svetoga Križa u Brestu u Istri, za crkve u Brodu kraj Bohinjske Bistrice (1340.), Šentjoštu (1354.) i Orehu u Sloveniji te u Hollnegu u Štajerskoj. Zajedno sa sinom Viatorom izlio je 1355. godine zvono koje se nalazilo na isusovačkoj crkvi svetog Ignacija u Dubrovniku.

U depou Muzeja za umjetnost i obrt čuva se tribaljsko zvono koje je ovom izložbom prvi put izloženo. Kukuljević u svojem katalogu natpisa spominje pod brojem 937. malo zvono iz 1436. koje se nalazilo na crkvi Blažene Djevice Marije u Polju. Ujedno ga opisuje Szabo u svojim terenskim bilježnicama te župnik Andrija Pobor u navedenoj dokumentaciji Muzeja za umjetnost i obrt.

U arhivu navedenog muzeja spominju se i zvona iz

38. Zvono na grobljanskoj kapeli u Triblju

Drivenika, Bribira i Grižana. Zvono s crkve svetog Dujma u Driveniku iz 1437. očito je poslije rata vraćeno ili nije ni skinuto jer se i danas nalazi u zvoniku crkve. Bribirsko zvono iz 1451. nalazilo se u crkvi svetih Petra i Pavla, a bilo je posvećeno evanđelistu Mateju. Posvećivanje zvona evanđelistima ili arkanđelima bila je uobičajena praksa u srednjem vijeku. Brunšmid za ovo zvono u dopisu od 9. rujna 1916. odgovara bribirskom župniku da je odaslana g. Widmanu na Sušaku službena preporučena obavijest da se ima zvono od g. 1457 (sic!) ostaviti. I u Grižanama su evidentirana dva gotička zvona, oba iz crkve svetog Martina. Župnik M. Matasić na jednome spominje nečitljivi glagoljski natpis, a na drugome gotički natpis. Nažalost, oba su zvona izgubljena. Osim zvona svetog Dujma u Driveniku u samom Vinodolu sačuvano je još samo zvono s kapele svetih Kuzme i Damjana koje se danas nalazi na grobljanskoj kapeli u Triblju. Moguće je da je to zvono iz 1486. koje spominje Kukuljević u svojem katalogu pod brojem 938.

Gornji nam navodi potvrđuju da su u rekviziciji zvona s područja Vinodola nestala i ona umjetnički i povijesno vrednija. Moguće je da ih jednog dana ponovno vidimo kada se pronađu zagubljene fotografije Vladimira Tkalčića. Od sačuvanih zvona rijetka su ostala na svojim izvornim mjestima, kao što je ono s crkve svetog Dujma u Driveniku. Većinom se nalaze u zbirci i depou Muzeja za umjetnost i obrt. Ovom su izložbom dva nakratko vraćena kako bi posvjedočila tragediju Prvog svjetskog rata zbog kojeg su oduzeta iz svojih crkava u kojima su zvonila gotovo pola milenija.

1 V. Hoffiler (1919), nav. dj., str. 7-11.; F. Bulić (1920), nav. dj., str. 1-5.
2 F. Bulić (1920), nav. dj., str. 5.
3 A. Gnirs (1920), nav. dj.
4 Z. Blažeković (1992), nav. dj., str. 173.
5 F. Bulić (1920), nav. dj., str. 7.
6 A. Horvat (1978-1979), nav. dj., str. 11-36.
7 K. Dočkal (1942), nav. dj., str. 53.
8 V. Hoffiler (1919), nav. dj., str. 7-10.; K. Dočkal (1942), nav. dj. str. 52.; L. S. Plukavec (2004), nav. dj., str. 41;
9 I. Kukuljević Sakcinski (1891), nav. dj., str. 7., 118., 277.
10 Planoteka Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture, Ostavština Gjure Szabe, MK-UZKB-OGS, kutija 7, bilježnica 7.

VI.
Zvona

VI / 1
Gotičko zvono

Nepoznati venecijanski zvonoljevač, 1486.
Bronca, lijevanje; visina 36 cm, promjer 37 cm
Natpis: IHS MARIA MCCCCLXXXVI
Iz crkve Blažene Djevice Marije, Tribalj
Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
MUO 11517

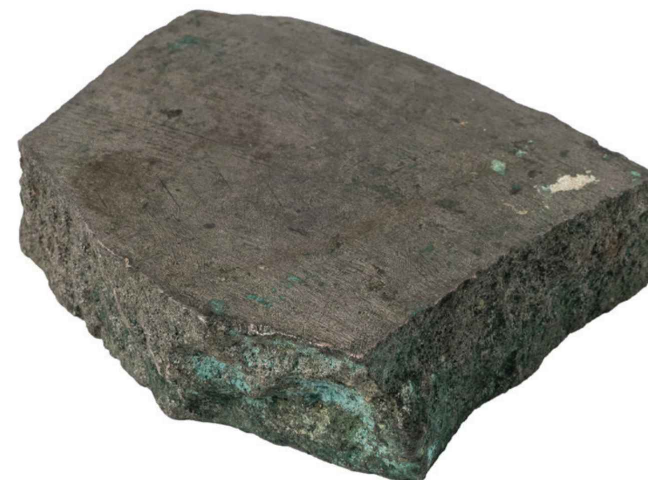
Dva polja izvedena tankim, plitko istaknutim linijama. U donjem širem polju nalazi se natpis, dok je gornje polje, ispod ramena zvona, prazno. Između njih, na sredini zvona, nalazi se monogram sastavljen od znaka sličnoga glagoljskom slovu N s lijeve i latinskog slova A s desne strane monograma. Iznad njih, na liniji koja spaja ova dva slova nalazi se latinski križ. Na vrhu zvona nalazi se kruna od šest ušica. Zvono je popravljano, a na obodu je napuklo. Osim inventarnog broja Muzeja na ušici krune na samom tijelu nalazi se veliki broj 54 kojim je zvono označeno najvjerojatnije u vrijeme rekvizicije.
Lit.: Kukuljević Sakcinski (1891); Planoteka Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture, Ostavština Gjure Szabe, MK-UZKB-OGS, kutija 7, bilježnica 7.; Ostavština Viktora Hoffilera u arhivi Odjela dokumentacije Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu
Ž.B.

VI / 2
Gotičko zvono

Nepoznati venecijanski zvonoljevač, 1489.
Bronca, lijevanje; visina 47 cm, promjer 45 cm
Natpis: IHS MCCCCLXXXVIIII
Iz kapele Majke Božje Snježne, Belgrad
Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
MUO 11530

Dva polja izvedena tankim, plitko istaknutim linijama. U donjem polju nalazi se natpis, dok je gornje polje, ispod ramena zvona, prazno. Između njih, na sredini zvona, nalazi se monogram sastavljen od slova S iznad kojeg se nalazi latinski križ. Na vrhu zvona nalazi se kruna od šest ušica. Osim inventarnog broja Muzeja na ušici krune na samom tijelu nalazi se veliki broj 67 kojim je zvono označeno najvjerojatnije u vrijeme rekvizicije.
Lit.: Kukuljević Sakcinski (1891); Planoteka Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture, Ostavština Gjure Szabe, MK-UZKB-OGS, kutija 7, bilježnica 7.; Ostavština Viktora Hoffilera u arhivi Odjela dokumentacije Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu
Ž.B.

VI / 3
Ulomak zvona

Nepoznati zvonoljevač
Bronca, lijevanje; 9 x 9 x 3 cm
Ustupila Katica Barbarić.

Ulomak zvona iz crkve svetog Martina u Grižanama uništenog u vrijeme rekvizicije u Prvome svjetskom ratu. Ulomak je sačuvala Marija Lušičić koja je bila prisutna prilikom skidanja i lomljenja zvona u Grižanama.
T.R.

Vojna bolnica u Crikvenici
U Crikvenici početkom rata počinje djelovati podružnica

Literatura

AMBROŽIČ 1993
M. Ambrožič, „Zvonarstvo na Slovenskem“, *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 15, 1993.

ANTIĆ 2008
S. Antić, *Župa svetog Petra i Pavla Bribir*, Bribir, 2008.

BARDOLFF 1943
C. v. Bardolff, *Der Militär-Maria Theresien-Orden: die Auszeichnungen im Weltkrieg 1914 – 1918*, Wien 1943.

BEUC 1986
I. Beuc, *Povijest država i prava na području SFRJ*, Zagreb 1986.

BLAŽEKOVIĆ 1992
Z. Blažeković, „Zvono majstora Marka u Metropolitan Museum of Art u New Yorku“, *Arti musices*, 2, 1992., str. 173-175.

BOROŠAK MARIJANOVIĆ 2011
Dadoh zlato za željezo, (ur. J. Borošak Marijanović), Zagreb 2011.

BULIĆ 1920
F. Bulić, „Zvona u Dalmaciji i njihovi lijevaoci“, *Sv. Cecilija*, 14, 1920., str. 1-5.

ČUTURA, GALIĆ 2004
D. Čutura, L. Galić, „Veliki rat: Pregled ratnih operacija“, *Hrvatska revija*, 3, 2004.

DOČKAL 1942
K. Dočkal, *Naša zvona i njihovi ljevaoci*, Zagreb 1942.

DOWLING 2008
T. C. Dowling, *The Brusilov Offensive*, Blomington and Indianapolis 2008.

DUBOKOVIĆ NADALINI 1971
N. Duboković Nadalini, „Austrijska rekvizicija zvona 1915-1917.“, *Periodični izvještaj*, 30, 1971, str. 17-18.

DUBRAVČIĆ 2004
F. Dubravčić, *Živ sam i dobro mi je*, Otočac 2004.

GALIĆ, MARUŠIČ 2005
L. Galić, B. Marušič, *Tolminsko mostišće*, (I.,II.), Tolmin 2005.

GNIRS 1917
A. Gnirs, „Alte und neue Kirchenglocken“,
Katalog der Kirchenglocken im österreichischen Küstenland und in angrenzenden Gebieten mit Beiträgen zur Geschichte der Gußmeister, Wien 1917.

HOFFILLER 1919
V. Hoffiller, „Osvrt na rekviziciju zvona u Hrvatskoj“, *Sv. Cecilija*, 13, 1919., str. 7-11.

HORVAT 1978-1979
A. Horvat, „O djelovanju „Povjerenstva“ za čuvanje spomenika u Zagrebu (1914-1923)“,
Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 4-5, 1978 – 1979., str. 11-36.

IVANČIĆ, MATEJČIĆ, PRAVDICA, ŠEGOTA 2009
D. Ivančić, S. Matejčić, A. Pravdica, I. Šegota, *Crikveničani u Prvom svjetskom ratu*, Crikvenica 2009.

KATUŠIĆ 1987
I. Katušić, *Admiralski stijeg*, Zagreb 1987.

KUKULJEVIĆ SAKCINSKI 1891
I. Kukuljević Sakcinski, *Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih zgradah u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1891.

LASZOWSKI 1922
E. Laszowski, *Gorski kotar i Vinodol*, Zagreb 1922.

MANDIĆ 2008
Za Cara i domovinu, (ur. D. Mandić), Pula 2008.

NARODNE NOVINE
Narodne novine, Zagreb 12. ožujka 1916., str. 5.
Narodne novine, Zagreb 18. ožujka 1916., str. 1.
Narodne novine, Zagreb 25. svibnja 1916., str. 3.
Narodne novine, Zagreb 08. lipnja 1916., str. 3.

Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914 – 1918., vol. 1-7,
Bundesministerium für Heereswesen und vom Kriegsarchiv, Verlag Militärwissenschaftlicher Mitteilungen, Vienna 1931 – 1938 .

PALIĆ-JELAVIĆ 2008
R. Palić-Jelavić, „Zvono iz 1383. godine iz kapele Sv. Trojice u Grobniku – najstarije datirano zvono u zbirci zvona u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu“, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3, 2008., str. 311-330.

PAVIČIĆ 1943
S. Pavičić, *Hrvatska vojna i ratna povijest i Prvi svjetski rat*, Zagreb 1943.

PAVIČIĆ 1944
S. Pavičić, *Jugozapadno (talijansko) ratište u Prvom svjetskom ratu*, Zagreb 1944.

PAVIČIĆ 1998
S. Pavičić, „Prilog poznavanju crkvenih zvona Hrvatske“, *Peristil*, 41, 1998., str. 43-50.

PLUKAVEC 2004
L. S. Plukavec, „Zvona zagrebačke prvostolnice - integralni dio europske kulturne baštine“, *Crkvena kulturna dobra*, 2, 2004.

POJIĆ 2002
M. Pojić, „Ustroj Austro-Ugarske vojske na ozemlju Hrvatske 1868. – 1914.“, *Arhivski vjesnik*, 43, 2002.

POJIĆ 2008
Vjesnik naredaba odjela za narodnu obranu Vlade Narodnog vijeća SHS 1918. – 1919. (ur. M. Pojić), Zagreb 2008.
Političko i sudbeno razdjeljenje i repertorij prebivališta Kraljevine Hrvatske i Slavonije, Kraljevska hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada, Odjel za unutarnje poslove, Zagreb 1913.
„Popis crkvenih zvona u području nadbiskupije zagrebačke, koja bi se radi umjetničke ili historičke vrijednosti imala izuzeti od uporabe u ratne svrhe“, *Službeni vjesnik nadbiskupije zagrebačke*, 28. kolovoza 1917., str. 50-62 .

PRISTER 1984
B. Prister, *Odlikovanja*, Zagreb 1984.

PUSIĆ 1997.
E. Pusić, *Hrvatska središnja državna uprava i usporedni upravni sustavi*, Zagreb 1997.

STEINER 2010
J. C. Steiner, *Heldenwerk 1914 – 1918 – Die Träger der GTM und der GTM für Offiziere im Ersten Weltkrieg*, Wien 2010.

TOMINAC 2012
N. Tominac, „79. pukovnija zajedničke vojske u Prvome svjetskom ratu“, *1918. u hrvatskoj povijesti*, Zagreb 2012.

TUNSTALL 2010
G. A. Tunstall, *Blood on on the snow: the Cahpartian winter war of 1915.*, Kansas 2010.

Arhivsko gradivo

Arhiv Odjela dokumentacije Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu, Ostavština Viktora Hoffilera
Arhiv Osnovne škole dr. Josipa Pančića u Bribiru, Spomenica Obće pučke škole Bribir, 1915. – 1916.
Arhiv Osnovne škole Jurja Klovića u Triblju, Spomenica Obće pučke škole Tribalj, 1915. – 1916.
Arhiv Osnovne škole Vladimira Nazora u Crikvenici, Spomenice Pučke škole u Crikvenici, 1874. – 1945.
Arhiv Župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Crikvenici , Antun Rigoni: Spomenica župe Crikvenica, 1914. – 1941.
Državni arhiv Rijeka (DAR), Dokumentacija Kraljevske kotarske oblasti u Crikvenici 1914. do 1918. godine, sign. JU 132.
DAR, Fond Upravne općine Crikvenica, Knjiga zaključaka od 28. 4. 1913. do 27. 2. 1914. godine, br. 12., sign. JU 45.
DAR, Fond Upravne općine Crikvenica, Zapisnik održavanih sjednica občinskog zastupstva od 20. 3. 1914. do 31. 12. 1914. godine, br. 13., sign. JU 45.
DAR, Fond Upravne općine Crikvenica, Zapisnik sjednica općinskog zastupstva od 4. 11. 1917. do 10. 7. 1919. godine, br. 15., sign. JU 45.
DAR, Kotarski tehnički ured na Sušaku, Potres 1916. godine, br. 56., sig. JU 49, kutija 8.
Gradska knjižnica Crikvenica – Knjižnica Selce, Zbirka rukopisne ostavštine Ivana Lončarića Papića, kutije 6, 30, 36, 37, 44.
Hrvatski državni arhiv (HDA), Matične knjige umrlih vojnih osoba 79. pješačke pukovnije za vrijeme 1914. – 1919.
Muzej Grada Crikvenice, Spomenica obće pučke škole u Selcih, 1884. - 1951.
Österreichisches Staatsarchiv (ÖeStA) – Kriegsarchiv (KA), Vormerkblatt für die Qualifikationsbeschreibung za brigadira (oberst) Ivana Mesića i Franza Schöbla
ÖeStA/KA, Neue Feld Akten (NFA) za IR 79 i vojne postrojbe u čijem je sastavu ratovala;
ÖeStA/KA, Verlustliste IR 79;
ÖeStA/KA, Belohnungs-Antrag – Goldene Tapferkeitsmedaille.
Planoteka Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture, Ostavština Gjure Szabe, MK-UZKB-OGS, kutija 7, bilježnica 7.

Internetske stranice

URL http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_1404 (13. svibnja 2014.)
URL http://www.barper.com/hr/NUMIZMATIKA-I-MILITARIJA-A-V/Slovenija-1-Rubelj-1919/5/3809/ (21. siječnja 2015.)